

PAYER IMRE

Nagy neolatin magyarokról

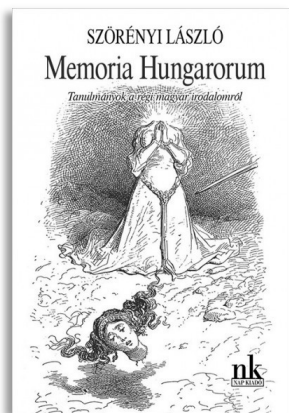
SZÖRÉNYI LÁSZLÓ:
MEMORIA HUNGARORUM.
TANULMÁNYOK
A RÉGI MAGYAR IRODALOMRÓL

Szörényi László óriási találmánya, hogy egyszerre képes szólni a hamisítatlan tudóstársadalomhoz, az ismeretterjesztő tájékozódást várókhöz és a szórakozást keresőkhöz. A rendkívül alapos filológus valóságos izgalmat kelt a textológiai vonatkozások iránt. Széles körben hálás lehet az olvasó nagyon színvonalas kötetének.

Érveléséhez számos idézetet is mellékel. Jóléso érzés annak is, aki nem tud latinul, viszont akár egyházi énekek vagy más nyelvi monumentumokból érzi a hangzást, és meg tudja szólaltatni magában a nyelvhez tartozó metrumokat, a lábjegyzetben pedig megtalálja a szövegek magyar jelentését, így maga az olvasó is átélheti a filológia gyönyörét.

Szörényi László azért írta meg ezeket a remek tanulmányokat, szemmel láthatólag az csigázta fel leginkább a kutatói vénáját, hogy részletesen, pontosan feltárja a kulturális korszakváltás nyelvi-irodalmi változását. Az átmenetet. Ezt leginkább olyan nyelv váltással is kapcsolatos poétikatörténetben is talált, amely történelmi intézménytörténeti státuszváltozással is erősen összefügg, s amelynek messze ható kisugárzása lett későbbi évekre is. A küszöb előtti (cusanusi) és utáni (nolanusi) szemléletek, nyelvek, formák olyan érintkezését értelmezi, amelyek világossá teszik az átmenetet. Olyan események ezek, amelyek hatással lehetnek az intervallum intellektuális megszakítására.

Nap Kiadó
Budapest, 2023
180 oldal, 4500 Ft

„A művel és alkotásának korszakával kapcsolatban feltehetőek mindazok a kérdések, amelyek a magyarországi irodalom egyik legfontosabb és még nem eléggé ismert fordulataira vonatkoznak, vagyis arra a folyamatra, amelynek során a magyar–latin kétnyelvűség fokozatosan átalakul egynyelvű, magyar irodalmisággá.”

Teljesen más az időfogalom a régiséghez tartozó eposz műfajában. A múlt színönimája itt az Abszolútum. Minden innen indul ki és ide tér vissza. A felvilágosodás szomorú ateista félhomálya (lásd Goethe megnyilatkozását erről), a lineárisan felfogott múlt-jelen-jövő csak hiteltelen agyalmány – lidérces és hazug káprázat. A lineáris idő csak látszat, az Abszolút Idő foszlányait az Örökkévalóság kereke lebegteti. A Kairosz, a Mindenséggel mérd magad, szemben a hétköznapi Kronosszal, hétköznapi krónikássággal. Olykor az olvasónak olyan érzése támad, mintha magának Szörényi Lászlónak is eposzi lenne az időképzete, aztán mintha egyfajta hamleti skízis szerint relativizálná saját álláspontját.

Már a kötet címének is megvan a maga története. Horányi Elek piarista irodalomtudósunk a XVIII. században megjelent latin nyelvű írói lexikonának címe volt az előzetes textus, így illeszkedik Szörényi László gyűjteményes kötete a hagyományba. Tanulmányai a régi magyar irodalom értékes alkotóiról szólnak, akik emlékezésre méltón törekedtek latin vagy magyar nyelven a magyarországi és az európai művelődés összehangolására Galeottól Verseyhy Ferencig négyszáz éven keresztül.

Korábbi és mostani tanulmányaival kapcsolatban a tudós reflektál azok megváltozott recepciós körülményeire. A 70-es, 80-as évek befogadásában még jelentékeny szerepe volt annak, „hogy kultúránkat ellensúllyal lehetett felmutatni egy merőben más kiindulású világgép árnyékában” a felfegyverkezett Pallasz és az olajfaágas szelídségű Minerva kettősségében. Az újabb befogadás érzékenyebb arra, hogy értelmezze a múlt önmagáért valóságát és nem csupán a nekünk szóló tanítását. Ahogy a szerző írja: „Ezt az egy-egy alkotóban, egy-egy korszakban felfedezhető öncélúságot a mindenkori ortodoxia és eretnenség határán tétovázó álláspontok eszmetörténeti vizsgálataival kíséreltem meg érzékelteni.”

Szörényi László egyfajta dekonstrukciót végez a magyar irodalomtörténetben, ennek a munkának ágas-bogas filológiájában, hatástörténetében. A megőrzés emlékezete megújításra is sarkall. A magyar irodalom neolatin korszakának kisugárzása van, még az 1844-es magyar nyelvű hivatalos nyelvvé válás után is. Hiszen a hivatalosság halvány és nagyon gyenge az élő kulturális hatástörténethez képest. Ugyancsak újító szemléletre utal, hogy az arisztokratikus árkádiai vers emlékezetéből vezetni le a későbbi, már demokratikus népi költeményeket. Ez a rendkívül művelt Faludi Ferenc pályaképének ismertetéséből derül ki. Vörösmarty Mihály eposzi alkotásának nemzeti történelemszemléletét a XVIII. századi Dugonics Andrásnak, az eredetileg

dalmát származású magyar hazafinak a fogalmi alapozták meg. Petőfi Sándor botrányt kiváltó versének, az *Akasszátok fel a királyokat!*-nak tudós olvasottságú előzménye van. Szörényi bemutatja a lehetséges előzetes szöveget Mátyási József latin versében, ami a vérengző parasztlázadásról szól.

Nagy eredménye a szerzőnek, hogy megállapítja: „...megerősíthetjük, hogy a Jókai-kódex szerzője nem csupán az első magyar nyelven írott kéziratos könyv fordítója, hanem az első eredeti magyar könyv írója, és ezért a kódexet úgy értelmezhetjük, mint az első igazi magyar irodalmi művet, abban az értelemben, ahogyan – Tarnai Andor szerint – az Érdy-kódex írója, a Névtelen Karthauzi, valódi szerző és nem csupán fordító.”

Feléleszti és kanonizálja a fontos és méltatlanul elfeledett munkákat. Például Faludi Ferenc prózai munkássága is ilyen. Kitér olyan fogalmak különféle korokhoz kötött átértelmezésére is, mint például a népiség fogalma, megvilágítva az aktuális jelentésadás hol hitbéli, hol kulturális, hol politikai mozgatórugóját.

Szexualitás és erotika a 18. századi gyóntatási kézikönyvekben című fejezetének végén javaslatot tesz arra, hogy ezt a szinte teljesen elfeledett műfajt, illetve forráscsoportot vonják be az irodalomtörténeti beszédmódba. Már csak azért is, mert szinte a groteszk esztétikai minőségre jellemző dilemmák fogalmazódnak bennük. Ilyen például a szüzességét őrző lány esete, aki ennek érdekében arra biztatja az ellenséget, hogy vágja el a nyakát, mert akkor a vad férfi sebezhetetlenné válik a kiömlő vértől, s ebben az esetben viszont nem lehet határozottan eldönteni, hogy a lány mennyországba kerül-e a szüzessége megőrzéséért vagy a pokolba a közvetett öngyilkosságért. Ezt egyébként több irodalmi mű is megörökítette. XIV. Benedek gyűjteményéről is szó esik.

Heltai Gáspárt a protestáns lelkészt, szépíró és műfordítót sokan a *Száz fabula* című szórakoztatón tanulságos gyűjteményéről ismerik. *Háló* című könyve egyetlen példányban maradt fenn. Elismertsége ellenére mégis véleményesnek számít tárgyában és a műben szereplő magyarázatokat illetően, leginkább az inkvizíciós tematikát érintően. Szörényi László a művel kapcsolatos vizsgálatot két tekintetben kívánja előrevinni. Egyrészt a mű törzsanyagában levő spanyolországi események pontos történetének rekonstruálásával, másrészt Reginaldus Gonsalvius Montanus 1567-es, Heidelbergben kiadott latin könyvének és Heltai 1570-es kolozsvári változatának összevetésével, a *Háló* című fordításáról ír, ami egy inkvizícióról szóló könyv átültetése, vagy inkább átdolgozása, hiszen számos rész kihagyódott belőle, egyeseket meg inkább hozzáírt, mint fordított a nagy reneszánsz szerző. Ezért az a szempont értelmeződik a mostani tanulmányban, ami megváltoztatta az eredetit. A változás oka a nemzeti érzés. Heltai a szigetvári hős Zrínyi Miklós bátor tettéről írva, a vár védelmét említve azon a véleményen van, jobb lett

volna a török fennhatóság, mert a Habsburg császár pápista elnyomása sokkal rosszabb – csatlakozás a spanyol inkvizíció rémtetteihez. Ezenkívül Hel-tai mint harcos protestáns esélyt sem ad a katolikusok melletti lehetséges érveknél.

Verseghy Ferenc újra akarta fordítani a XVII. századi, Káldi György-féle bibliát. Szörényi László ezzel kapcsolatban megvizsgálta a költő bibliatudományi forrásait, és értelmezte annak fordítási elveit a számos korabeli egyházi vitát kiváltó munkával kapcsolatban.

Dugonics András az *Etelka* című regényéről ismert II. József elleni nemzeti fogadtatása okán. A mű előzményének is tekinthető latin nyelvű regény vagy prózaeposz *Argonautica* című méltatlanul feledésbe merült munkáját állítja újra reflektorfénybe Szörényi László. Hiszen az *Argonautica* a magyarországi neolatin eposz végső összefoglalása a – cusanusi helyzetből a nolanusi – romantikus magyar eposzra is hatással bírt.

A mostani könyv nem marad adósa a magyar kultúrdiplomáciának sem. Amedeo Di Francesco nápolyi irodalomtörténész, Balassi-kutató méltatása is kapott egy fejezetet. Ő a magyar irodalom olyan mélyreható ismerője, aki az anyanyelvi kultúrájának hagyományában sikeresen olvasztja össze a magyar és olasz irodalmi értékhorizontot. Hangsúlyosan áll ki a magyar irodalom külföldi elismertetéséért.

Rendkívül érdekes volt számomra az *Őstörténet és metrika* című fejezet. Itt utal arra a szerző, hogy Rájnis József és Révai Miklós „a héber nyelvet a magyar anyai nagynénjének tekintette”, s így hozta mindkettőt össze a görög-római metrikus verseléssel.

Akad a régi magyar irodalomban olyan szempont is, amit a mai fogalommal gender-megközelítésnek hívhatnánk. A (hős)eposz férfiolvasmány, el-lentétben a regénnyel, ami a nőknek szól. Erre is utal Szörényi László, amikor Dugonics András ajánlásáról szól, amelyet az író egy hétéves fiúgyermeknek, Beniczki Móricnak írt a *Szittyai történetek* című munkájához kapcsolódván.

Szörényi László egy alternatív kánon létrehozását is kezdeményezi – akár annak idején Weöres Sándor –, s ez kiválóan explikálódik a zárófejezetben: *A neolatin költészet Magyarországon a 19. században*.

A felvilágosodás előtti és a modern értekezők mellett olyanokat is bevon az értelmező keretbe, akiket a posztmodernitás tart nyilván – Foucault vagy Bahtyin. Így ér össze régmúlt, múlt és jelen egy óriási kulturális körben, hála Szörényi Lászlónak.